

OUDOT PERHEET

Anna Moring

Hääkellot soivat näinä päivinä sateenkaarikansalle ympäri Euroopan ja maailman. Juhlahumua, näyttäviä huntuja, suutelevia sulhaspareja ja morsiamia pienine lapsineen. Suvaitsevaisuuden riemuvoitto konservatiivisista voimista, romanttisen rakkauden triumfi. Euroopassa, niin kuin Suomessakin, eletään myös sateenkaariperheiden gayby-boomia. Yhä useammat homot, lesbot, biseksuaaliset ja transsukupuoliset ihmiset valitsevat lapsiperhe-elämän, ja yhä useammalle se on myös mahdollista. Naimisiin meneminen ja lasten saaminen on 2000-luvulla yhä vahvemmin tullut osaksi seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjenkin elämän mahdollisuushorisonttia.

Samalla perheitä koskeva lainsäädäntö muuttuu jatkuvasti. Vuonna 2001 säädettiin laki rekisteröidystä parisuhteesta, joka tuli voimaan maaliskuussa 2002. Pullonkaulan auttua lakimuutoksia on sadellut vauhdilla. Vuonna 2006 tuli voimaan hedelmöityshoitolaki, joka ei sulje hoitoja itsellisiltä naisilta ja naispareilta, vuonna 2007 saatiin oikeus vanhempainvapaiden jakamiseen ja vuonna 2009 avattiin perheen sisäinen adoptio rekisteröidyille pareille. Vuonna 2011 voimaan tulivat sekä laki avopuolisojen yhteistalouden purkamisesta että mahdollisuus sosiaalisen äidin isyysvapaisiin.

Tämä kehitys on vaatinut vuosikymmenten työn, yhteiskunnallisen muutoksen

ja arvomaailman heilahduksen. Se on vaatinut myös tuhansien homojen, lesbojen, biseksuaalien ja transihmisten julkisuuteen tulemisen, omasta seksuaalisuudestaan tai sukupuoli-identiteetistään kertomisen ja vähitellen tapahtuneen normalisaatioprosessin, jonka kuluessa nämä oudot ihmiset, luonnonoikut, friikit, queerit, pervot ja sodomiitit, ovat tulleet kaapista ulos ja osaksi tätä suurta sateenkaariperhettämme¹.

Kohta, kunhan kansalaisaloite tasa-arvoisesta avioliittolaista on mennyt läpi (ja ennustan, että näin tapahtuu vielä tämän hallituskauden aikana), prinssi voi vihdoin saada prinssinsä, ja he elävät onnellisina elämänsä loppuun asti. Ja kun tämä vihoviimeinenkin muutos on saatu aikaan, on koittanut suomalaisen homopolitiikan *happy end*, kohta, jolloin sateenkaarikansa voi viimein sanoa olevansa muodollisesti yhdenvertainen. Ainakin tärkeimpien lainsäädäntörakenteiden osalta.

Onnelliset loput ovat aina kiehtoneet minua. Ne ovat affektiivisesti palkitsevia, niiden kokeminen lukijana tai katsojana on miellyttävää. Toisaalta ne jättävät kuitenkin aina pienen kaiheartavan tunteen: mitä sitten? Mitä tapahtuu häyön jälkeen, kun linnaan laskeutuu arki, kaikki esteet rakkauden tieltä on voitettu ja enää pitäisi...

Niin mitä? Elää onnellisena elämänsä loppuun asti?

¹ Tässä yhteydessä käytän käsitettä sateenkaariperhe Tiina Rosenbergin (2002, 14) tavoin hieman ironisena käsitteenä kuvaamassa koko hlbtq-kulttuuria, tietoisena tämän kulttuurin sisäisistä valtasuhteista, hierarkioista ja epäyhdenvertaisuuksista.

ONNELLISEN LOPUN ILLUUSIO

Väitöstutkimuksessani olen pyrkinyt selvittämään, mitä tapahtuu onnellisen lopun jälkeen. Tutkimuksen nimi on *Oudot perheet. Norveja ja ihanteita 2000-luvun Suomessa*. Nimensä mukaisesti se kartoittaa niitä perheitä koskevia norveja ja ihanteita, jotka vaikuttavat siinä, miten ajatus siitä, että joku ”elää elämänsä onnellisena loppuun asti” tämän päivän Suomessa ymmärretään.

Olen tarkastellut tätä kysymystä sateenkaariperheiden kautta. Sateenkaariperheet ovat lyhyesti määriteltynä perheitä, joissa yksi tai useampi vanhempi kuuluu seksuaali- tai sukupuolivähemmistöön. Ne ovat siis perheitä, jotka lähtökohtaisesti eivät sovi heteroseksuaalisten, cis-sukupuolisten² vanhempien ja heidän biologisten lastensa muodostaman ydinperheen normiin.

Ensimmäinen haaste tutkimuksen alkuvaiheessa oli perheen määrittely. Ajattelin esimerkiksi Setan lehdistöarkistoja kaivellessani ja etsiessäni perheitä koskevia tekstejä, että voidakseni valita aineistoksi tekstejä, minun pitäisi ensin tietää, mikä perhe on. Melko pian kävi kuitenkin selväksi, että esiyymmärrykseni siitä, mikä on perhe, ei sopinutkaan aineistoon, jota tutkin.

Miten määritellä esimerkiksi *Hymy*-lehteen 4/1996 tehty haastattelu, jossa julkihomo meteorologi Juha Föhr puhuu lisääntymispotentiaalistaan shokeeraavana asiana, käyttäen sellaisia ilmauksia kuten ”olenhan minäkin lisääntymiskykyinen” ja ”siitä se vasta soppa syntyi”? Onko tämä sateenkaariperheestä kertova teksti vai ei? Miksi ei ole? Jotakin se joka tapauksessa kertoo siitä, kuinka, kenelle ja miten perhe yhteiskunnassamme näyttäytyy – mahdollisuutena tai mahdottomuutena.

Ymmärsin, että jos etsin vain niitä tekstejä, joissa puhutaan perheestä sellaisena, kuin se omasta esiyymmärryksestäni käsin näyttä-

tyy, löydän lopulta aineistosta täsmälleen sen, mitä olen itse lähtenyt etsimään. Juuri senkaltaisen perheen, jonka ajattelinkin sieltä löytäväni. Siksi päädyin ottamaan mukaan kaikki Setan arkistosta löytyvät aikakauslehdissä julkaistut jutut, jotka sijoittuvat vuosien 1996 ja 2006 välille. Niitä kertyi yhteensä noin 1400. Vasta nämä kaikki tekstit läpi lukiessa alkoi muodostua kuva siitä, mistä puhutaan silloin kun julkisessa keskustelussa puhutaan sateenkaarikansasta ja -perheestä.

Teksteistä vain murto-osa käsitteli perheitä siinä mielessä kuin itse olisin sen määritellyt. Sen sijaan ne käsittelivät vaikkapa homojen bilekulttuuria, lesbojen erilaisia tyylejä, pride-festivaaleja tai yksittäisten homojen, lesbojen, biseksuaalien tai transihmisten elämää ja arkea. Etenkin miesten kohdalla oli hiljaista. 1400 tekstistä 11 vuoden ajalta homomiehen vanhemmuutta pääasiallisena aiheenaan käsitteli reilu kymmenen. Tätä vanhemmuutta ympäröi hiljaisuus.

Hiljaisuuksien tutkiminen on haastava laji. Jokaisessa yksittäisessä tekstissä on lukemattomia hiljaisuuksia. Homomiehen elämää käsittelevä artikkeli vaikenee lapsen saamisesta, mutta myös vaikkapa ringeten pelaamisesta tai harvinaisista hyönteislajeista. Mistä tunnistaa merkittävät hiljaisuudet? Mistä näkökulmasta lapsen saaminen on tärkeämpi vaikeneminen kuin hyönteiset tai joukkuepelit?

Vastaus piilee normeissa. Oletuksissa siitä, mikä muodostaa hyvän elämän, ja mikä kuuluu yksilön kohdalle asetettavaan oletuksiin ja mikä ei. Aineistoni kertoo ilmeisesti siitä, että homomiesten elämän oletuksiin ja odotuksiin ei kuulu lasten saaminen. Tämä hiljaisuus kertoo puolestaan jotakin siitä, miten me tässä yhteiskunnassa käsitämme perheen ja määrittelemme sen, kenelle perhe kuuluu ja miten se rakentuu.

² Cis-sukupuolinen on henkilö, jonka sukupuoli-identiteetti ja biologisen ja anatomisen sukupuolen välillä ei ole ristiriitaa. Siinä missä transsukupuolinen henkilö kokee tällaisen ristiriidan, cis-sukupuolinen ei koe.

ÄITIYS - KYSEENALAISTAMATON LUONNONLAKI

Äidit vain, nuo toivossa väkevät, Jumalan näkevät. Heille on annettu voima ja valta, kohota unessa pilvien alta, katsoa korkeammalta.

Näin kirjoitti Lauri Viita runossaan Alfhild, ja nämä sanat summaavat mielestäni oivallisesti sen eetoksen, jolla äitiydestä sateenkaariperheissä puhutaan. Äidit, ja etenkin synnyttäneet äidit, joihin Viitakin runossaan todennäköisesti viittaa, ovat salaperäisellä tavalla sidoksissa lapseen – tavalla, jota muiden vanhempien, saati ulkopuolisten, ei ole syytä ryhtyä haastamaan. Synnyttäneen äidin äitiys on ensisijaista, kiistämätöntä ja pyhää. Se asettaa kaikki muut vanhemmuudet toissijaiseen asemaan.

Tämä ensisijaisuus on sateenkaariperheistä puhuttaessa niin kiistämätöntä, että sitä ei tarvitse erikseen perustella. Sen kyseenalaistaminen on tabu. Jokainen meistä tietää, että etenkin pienen lapsen ”luonnollinen paikka on äitinsä luona”, kuten ruotsalainen koomikko ja apilaperheen isä Jonas Gardell asian ilmaisi *QX*-lehden haastattelussa (sit. Hamrud 2005).

Itselleni oli yllättävä havainto, että myös sateenkaariperhepuheessa, jossa lähes jokainen muu perheen oikeanlaiseen rakenteeseen liittyvä normi on kyseenalaistettu, synnyttäneen äidin ensisijaisuus on yhä voimissaan. Jopa niin voimissaan, että se asettuu monien homomiesten vanhemmuushaaveiden tielle, tai saa heidät tinkimään ensisijaisista toiveistaan lapsen arjen järjestelyissä, jotta lapsi saisi viettää aikaa synnyttäjänsä kanssa.

Toisin kuin naisen ja miehen muodostamissa perheissä, synnyttäjän ensisijaisuus ei kuitenkaan tule näkyviin naisparien keskinäisessä työnjaossa. Viis imetyksestä, tuloeroista, kiintymyssuhdeteoriasta tai muusta, naisparien osapuolet jakavat vanhemmuuden tasan – tai ainakin tällaisen kuvan he antavat itsestään julkisesti. Jos naissuhteissa elävät naiset, niin miksi eivät naissuhteissa elävät miehet ottaisi itselleen vahvaa roolia kump-

paninsa rinnalla, vanhempina kaikissa säissä, ja alkaisi taistella oikeuksistaan jaettuihin vanhempainvapaisiin?

Kun sanon, että sateenkaariperhepuheessa lähes jokainen perheen oikeanlaiseen rakentamiseen liittyvä normi on kyseenalaistettu, tarkoitan sellaisia rakenteita kuten vanhempien määrää tai sukupuolijakaumaa, yhdessä asumista, sukupuoli-identiteettiä sekä sukupuolen ilmaisua. Tämän tutkimuksen kohde on se, mitä kyseenalaistetaan, mutta ehkä kuitenkin ennen kaikkea juuri se, mitä ei kyseenalaisteta. Mitkä ovat ne ihanteet, jotka pysyvät silloinkin, kun perheen puitteita ravistellaan? Onko jotakin sellaista, jonka sateenkaariperheet rakentavat omaksi ihanteekseen, joka ylittää heteronormatiivisen kontekstin?

Tahdon 2013 -kampanjan valtaisa suosio, ja toisaalta esimerkiksi Pride-kulkueisiin meillä ja maailmalla kohdistuneet väkivallanteot kertovat, että keskusteluun seksuaali- ja sukupuolivähemmistöistä ja etenkin samaa sukupuolta olevista pareista ja sateenkaariperheistä, tiivistyy tällä hetkellä keskeinen yhteiskunnallinen kamppailu. Tämä kamppailu ei koske vain sateenkaarikansan oikeuksia, vaan pelissä on paljon muutakin. Antropologi Constance R. Sullivan Blum (2008, 53) on havainnut yhdysvaltalaisen evankelikaalisten protestanttien parissa tehdyssä tutkimuksessaan, että käynnissä on kahden hyvin erilaisista lähtökohdista ponnistavan epistemologian välinen taistelu. Taistelu on sama, jota yhteiskunnassa on käyty muutoshakuisten ja muutosvastarintaisten voimien välillä aina maapallon pyöreystä evoluutioteorian kautta naispappeuteen, ja nyt siis avioliiton ja perheen määrittelmään.

ENTÄ LAPSET?

Väitöstutkimukseni käsittelee sateenkaariperheiden lapsia hyvin vähän. Lapset tulevat osaksi tutkimusta sellaisina, kuin he perheitä koskevassa julkisessa keskustelussa esiintyvät: mielikuvina. Ihannetapauksessa viattomi-

na olentoina, joita onnelliset perheet kasvattavat kohti vastuullista yhteiskunnan jäsenyyttä. Tai toisesta näkökulmasta hahmoina, joita pitää suojella homoseksuaalisten vanhempien mahdollisesti haitalliselta vaikutukselta.

Tämä tutkimus lähtee siitä, minkä kansainväliset tutkimukset ovat laajasti ja aukottomasti todistaneet: sateenkaariperheessä kasvaminen ei ole lapsen kehitykselle haitallista. Kuten lastenpsykiatrian professori Tytti Solantaus (2008, 76) on todennut, on epäily siitä, että lapsen kehitys häiriintyisi kahden samaa sukupuolta olevan vanhemman kanssa kasvamisesta, kuitenkin leimannut kaikkea sateenkaariperheistä tehtävää tutkimusta aina näihin päiviin asti. Sama leima löytyy myös julkisesta sateenkaariperhepuheesta.

Siksi lapsi figuroi sateenkaariperhepuheessa aina jotenkin hankalasti. Tekstit joutuvat joko voimallisesti korostamaan sitä, kuinka erinomainen kasvuympäristö sateenkaariperhe lapselle on, tai sitten ne pyrkivät murentamaan kuvaa sateenkaariperheistä hyvänä kasvuympäristönä ja tekemään tilaa näkemykselle, jonka mukaan seksuaali- ja sukupuolivähemmistöillä ei tulisi olla lapsia ensinkään. Kuten *Kotimaa*-lehden tuolloinen päätoimittaja Jaakko Elenius *Kyrkpresse*-lehdessä 20/2002 totesi: ”Kahden homon karvaisissa käsissä lapsen kohtalo on kyllä melko äiditön ja orpo”.

Vaaleatukkainen, puhtoinen, vaippa päällä taapertava ja välillä suloisesti pyllähtävä mielikuvien lapsi toimii sateenkaariperheistä käytävässä julkisessa keskustelussa lyömäaseena milloin yhteen, milloin toiseen suuntaan. Tunustan itsekin poliittisissa puheenvuoroissani käyttäväni vapautuneesti tätä haavoittuvaa lapsen figuuria hyväkseni. ”En tiedä, että yhtäkään lasta olisi auttanut se, että hänen perhettään syrjitään”, argumentoin viimeksi kesäkuun alussa eräässä haastattelussa.

Lapsen etu, tuo maaginen argumentti, oli tämän tutkimuksen käsitteistä se, johon oli hankalin tarttua. Mitä sen taakse kätkeytyy? Mitä ovat ne ääneen lausumattomat normit ja ihanteet, jotka piilotetaan lapsen edun taak-

se? Onko jotakin, josta me voisimme kaikki olla yhtä mieltä silloin kun puhutaan lapsen edusta? Lapsen etu on argumentti, joka toistuu muodossa tai toisessa lähes jokaisessa tarkastelemassani tekstissä. Haastavaksi käsitteeksi lapsen edun tekee se, että sitä käytetään perustelemaan lähes mitä tahansa ja välillä keskenään täysin päinvastaisia ratkaisuja.

Hiljaisuuksien tutkiminen on haastavaa. Mutta vielä haastavampaa on tutkia melua. Melulla tarkoitan tässä yhteydessä sanoja, joita käytetään kaikkialla ja merkitsemässä lähes mitä tahansa. Jos haluaa kätkeä jotakin oikein hyvin, se on paljon helpompi kätkeä meluun kuin hiljaisuuteen. Kätketyn löytäminen, se jos mikä, on tutkimuksen tarkoitus.

Mitä jää jäljelle, kun heteroseksuaalisesta ydinperheestä poistetaan heteroseksuaalisuus ja ydin? Tähän kysymykseen olen lukemattomia kertoja tiivistänyt sen, mitä tutkimukseni varsinaisesti oikein käsittelee. Siihen vastaaminen on kuin kuorisi sipulia tavoitteena löytää sen sydän. Vastaus on niin monikerroksinen ja niin ohuista suikaleista koostuva, että lopulta sitä istuu kuten Henrik Ibsenin Peer Gynt: tyhjin käsin, jaloissaan kasa tunnistamatonta silppua. Tutkija ei voi tästä kuitenkaan lannistua eikä tehdä silpusta elämänkulun vertauskuvaa. Olen käärinty hihani ja käynyt silppukasan kimppuun, pyrkimyksenäni löytää jotakin sellaista, jolla voisi olla merkitystä.

FT Anna Moringin väitöskirja Oudot perheet. Normeja ja ihanteita 2000-luvun Suomessa tarkastettiin Helsingin yliopistossa 8.6.2013. Vastaväittäjänä toimi professori Tiina Rosenberg Taideyliopistosta. Moring toimii tällä hetkellä perhepoliittisen vaikuttamistyön tehtävissä Monimuotoiset perheet -verkoston Kaikkien perheiden Suomi -hankkeen projektipäällikkönä.

anna.moring@monimuotoisetperheet.fi

- Hamrud, Annika. 2005. *Queerkids – Och deras föräldrar*. Stockholm: Normal Förlag.
- Rosenberg, Tiina 2002: *Queerfeministisk agenda*. Atlas, Stockholm.
- Solantaus, Tytti 2008: Homoseksuaalisten vanhempien lasten kehitys. Teoksessa Juha Jämäsä (toim.): *Sateenkaariperheet ja hyvinvointi*. PS-kustannus, Juva, 72–85.
- Sullivan-Blum, Constance R, 2009: "It's Adam and Eve, not Adam and Steve". What's at stake in the construction of contemporary American

- Christian homophobia. Teoksessa David A. Murray (toim.): *Homophobic. Lust and loathing across time and space*. Duke University Press, Durham & London, 48–63.
- Viita, Lauri 1951: "Alfhild". *Betonimylläri. Runoja*. WSOY, Helsinki, 6–7.

Siteeratut aikakauslehdet:

- Hymy* 4/1996: "Yhden miehen mies."
Kyrkpressen 20/2002: "Biskoparna lider av homofobi"

Lähdön hetki, 2010 (Hullun taiteilijan sarjakuvapäiväkirja)